

**J.
P
U
I
G

I

C
A
D
A
F
A
L
C
H**

1867
1967

**CENTRE EXCURSIONISTA
DE TERRASSA**

Circular per als socis - N.º 132

Octubre - Desembre 1968

J. Puig i Cadafalch, davant l'entrada al Baptisteri de Sant Miquel, junt amb els consocis J. Duch, M. Galí i J. Rigol, en la última visita feta a Sant Pere de Terrassa l'any 1947.

Foto: Jaume Altimira

Sumari:

HOMENATGE A PUIG I CADAVALCH,
per Paulina Pi de la Serra.

DEL NOSTRE FOLKLORE. - EL BALL
DELS PAVORDES DE SANT JOAN DE
LES ABADESSES, per Ag. Fabra i Bofill.

SOLITUD D'UN NU, per Francesc Palet
i Setó.

ELS PRIMERS MIL ANYS D'UNA CIU-
TAT: EGARA, (X), per Ramir Masdeu i
Castellet.

PRIMERA ASCENSIÓ LOCAL PER LA
DIRECTÍSSIMA S. O. AL MALLO PISÓN
(RIGLOS), per Angel Casanovas.

DIADES DE LA FLAMA DE LA LLEN-
GUA CATALANA, per J. Soler i Tra-
munt.

CRONICA.

EXCURSIONS REALITZADES.

PORTADA:

J. PUIG I CADAVALCH EN EL MONESTIR DE SANT MIQUEL DE CUIXÀ,
DEL QUAL TAMBÉ EN FOU RESTAURADOR.

Adherit a la
F. C. M.
i
F. C. E.

Circular per als socis n.º 132
OCTUBRE - DESEMBRE 1968

CENTRE EXCURSIONISTA DE TERRASSA

Homenatge a Puig i Cadafalch

Accedint al prec que varen fer-me els dirigents del *Centre Excursionista* per tal d'honorar la memòria del savi arqueòleg i eximi arquitecte, Josep Puig i Cadafalch, vaig tenir l'honor de parlar d'ell des de la tribuna de la nostra entitat, el passat dia 22 de Març, fent cor amb altres oradors que ens parlaren de mestre Fabra, un altre dels nostres homenatjats. Avui, accedint igualment a una segona sol·licitud, lliuro

aquestes ratlles destinades al nostre butlletí, amb les quals quedarà constància de la cooperació i adhesió del *Centre Excursionista de Terraça* a la commemoració centenària del naixement del darrer president de la «Mancomunitat de Catalunya».

Sempre que parlo o escric de Puig i Cadafalch, penso en una dècada per a mi gloriosa: la dels anys 1860-70 durant la qual van néixer a Catalunya, que bé els necessitava, polítics eminents, literats, erudits i artistes de la major importància. Van ser els que representaren la joventut del país davant una anterior generació també gloriosa: Verdaguer, Guimerà, Alcover, Costa i Llovera, i d'altres.

La generació dels joves clou amb un triangle magnífic per tal com en 1867 naixia Puig i Cadafalch, en el 68 Pompeu Fabra i en 1870 Enric Prat de la Riba, el «Seny ordenador de Catalunya». La vida d'aquests tres personatges anà íntimament lligada: Fabra formulà les normes gramaticals; el primer president de la «Mancomunitat», Prat, les imposa; la bona amistat que des de l'adoles-

cència uní Puig i Fabra, arribà a assolir la confiança d'aquest president que amb tants pocs mitjans féu tantes coses.

Puig i Cadafalch nasqué a Mataró, capital del Maresma, ciutat de la qual fou arquitecte municipal en acabar la carrera. La seva mare, Teresa Cadafalch i Bogunyà, pertanyia a una antiga família terrassenca, encara que el seu naixement s'esdevingué a la masia de «Cadafalc», propietat dels seus pares, en el terme de Castellar del Vallès. Fins a les seves noces, visqué gairebé sempre a la nostra ciutat, en aquell gran casal de la Creu Gran, propietat encara avui de la mateixa família.

De minyó, Puig i Cadafalch, ja batxiller i vocacionalment arquitecte, venia sovint a la nostra ciutat, per tal de visitar als seus avis materns, motiu pel qual passava dies en l'esmentada casa pairal, tan propera als nostres antics temples de Sant Pere. Es molt possible que sense la seva vinculació terrassenca, Puig hagués trigat molts anys a descobrir el nostre gran monument. I si la casa dels seus avis hagués estat situada en un altre indret de la ciutat, possiblement, s'hauria escaigut el mateix. En aquells temps i, malauradament en d'altres més propers, eren escassos els terrassencs que coneixien Sant Pere. Unicament els feligresos de la parròquia la freqüentaven. Puig, ell mateix m'ho havia contat moltes vegades, degué aquest coneixement primerenc al fet d'assistir-hi a missa amb la seva mare. El minyó en quedà embadalit. Amb sorpresa de la família i de l'aleshores rector de Sant Pere, passava allà les hores que els altres nois de la seva edat dedicaven als jocs i a l'esbarjo.

Ja més gran, a l'ombra d'uns lladoners, en la desapareguda era de Sant Pere es complaïa a prendre amb llapis àgil notes i apunts que havien de servir-li més tard per a treballs i conferències.

Alumne dels Pares Escolapis de Mataró, batxiller als 16 anys, es matriculà a l'escola d'Arquitectura de Barcelona i acabà la carrera l'any 1891. El títol professional d'arquitecte l'obtingué amb la qualificació unànime «d'Excel·lent». Simultàniament amb aquesta difícil carrera es llicencià, amb premi, en ciències físico-matemàtiques l'any 1887, doctorant-se l'any següent a Madrid. També obtingué la màxima qualificació en les assignatures cursades a l'Escola de Belles Arts de Barcelona, —Pintura, Escultura, Gravat, Estètica i Història de l'Art—.

Aquell jove estudiós preocupat pels problemes de l'art i la ciència també seguia els corrents del seu temps. A la facultat de cièn-

cies havia trobat Pompeu Fabra del qual fou un dels precursors. L'amistat d'aquests dos homes il·lustres durà tota la vida i tingué, com ja hem dit, una gran importància en la filologia catalana. L'any 1886 s'incorporà al Centre Escolar Catalanista, entitat que aplegava al jovent més intel·lectual, però també més inquiet del seu temps. Al costat de Prat de la Riba, Verdaguer i Callís, Cambó i molts d'altres, Puig representà una promoció mirada fins i tot amb molt recel pels vells cenacles del catalanisme.

És l'any 1888 quan llegeix en l'esmentat centre «Les Fonts de l'Arquitectura Romànica a Catalunya», preludi d'un altre més important: «Les notes arquitectòniques sobre les Esglésies de Sant Pere de Terrassa». Aquest assaig havia de valer-li el premi de l'Associació Catalanista d'Excursions, en els Jocs Florals d'aquell mateix any.

Aquest és el primer treball d'un jove arquitecte que havia d'ésser en l'esdevenidor el segon i darrer president de la Mancomunitat de Catalunya, arqueòleg il·lustre, «Doctor honoris causae» de les Universitats de París, Toulouse, de Fribourg i de Harvard, membre corresponent de les acadèmies estrangeres. Ell, no solament ha estat el gran restaurador de les nostres Esglésies; també l'home que juntament amb un altre personatge extraordinari, Josep Pijoan, més ha fet per la divulgació de l'art romànic català i la internacionalització de la Seu d'Egara.

Aquesta divulgació, en un esforç destinat a desvetllar la consciència terrassenca, Puig i Cadafalch la portà a cap a Terrassa mateix, pronunciant l'any 1906 en el Teatre Principal una magnífica conferència sobre el Bisbat d'Égara i el Baptisteri de Sant Miquel. Aquesta dissertació fou presidida per les primeres autoritats locals i registrà una gran aflluència de públic. Poc temps després, els sondeigs practicats a l'esmentada església revelaren l'existència de l'antiga piscina i confirmaren la tesi de Puig i Madafalch, molt discutida en aquells dies.

Que el patrimoni artístic de la ciutat preocupava molt al nostre eminent arqueòleg és cosa certa; també ho és que el *Centre Excursionista* ha sentit aquesta preocupació sempre. No sols es deu a la nostra entitat la primera «Monografia sobre les Esglésies de Sant Pere», «Egara-Terrassa» de Soler y Palet, la «Guia de Sant Llorenç» i d'altres opuscles com «Missió espiritual de l'Excursionista», «La casa i la ciutat», «L'art del bon excursionista», del literat

i soci d'honor, Joan Santamaria i «Els bells indrets del Pireneu» del consoci Dr. Sanmartín; també la nostra obra en pro de la cultura de la ciutat és prou palesa, per no haver-se interromput mai durant els nostres cinquanta nou anys d'existència; en 1935, amb ocasió del nostre XXV aniversari, Puig i Cadafalch honorà al *Centre* donant-hi una conferència memorable dintre d'un cicle pel que hi desfilaren les figures cabdals de la nostra intel·lectualitat com, Valls i Taberner, Carreras Candi, Jeroni Martorell, Pau Vila, Marià Faura, Bosc Gimpera, Gonçal de Reparaz, Duran i Sanpere, Miquel i Planes, Antoni Grieria, Vidal i Riba i tants d'altres; en l'àpat d'aquella commemoració, celebrat en l'antic estatge de la nostra entitat, Puig, en el seu parlament dels brindis, qualificà al *Centre* de modelic i als excursionistes catalans, d'un dels grups més selectes de la pàtria; el nostre antic butlletí, «ARXIU», també meresqué l'honor de la seva col·laboració erudita; i en ocasió de la campanya que en 1911 els nostres primers dirigents organitzaren, i que van secundar totes les entitats artístiques de Catalunya, a favor de l'altar barroc del Sant Esperit, exemplar únic que superava, artísticament i en dimensions, als seus similars d'Arenys de Mar i de Cadaqués, de més de vint metres d'alçària per catorze d'amplada, condemnat per la primera autoritat parroquial a ésser desmuntat i possiblement destruït, amb el pretext que el magnífic i grandios retaula de Montpeó amenaçava ruïna, la ràpida intervenció de Puig i Cadafalch al Congrés, del qual era diputat, donant compte del fet, decidí al bisbe de Barcelona a pronunciar-se per la conservació d'aquell altar major que malauradament l'any 1936 havia de consumir-se entre les flames.

D'aquells dies ençà fins a l'hora de la seva mort trobem sempre a Puig i Cadafalch esmerçant-se en l'obra de conservació i consolidació del nostre patrimoni artístic. L'any 1927 la nostra Junta Municipal de Museus, presidida pel seu gran amic Joaquim Vancells, d'acord amb el ple municipal, decideix encarregar-li, conjuntament amb l'arquitecte Provincial, senyor Jeroni Martorell, la restauració del baptisteri de Sant Miquel.

Però Josep Puig i Cadafalch no sols és l'ànima de la restauració de la vella seu d'Ègara; autèntic enamorat d'aquestes pedres mil·lenàries, sent el desig de mostrar-les, d'exhibir-les, de fer-ne resplendir la seva bellesa davant tots els que puguin interessar-se en la seva contemplació serena. Gràcies a Puig i Cadafalch, durant molts

anys, desfilen per Sant Pere no sols tots els peninsulars il·lustres; també científics, professors, artistes i literats mundials són pregats de traslladar-se a Terrassa en la seva companyia, per tal d'escoltar les seves explicacions erudites.

Vingué l'estrall del 1936. Exilat Puig i Cadafalch, després de passar una temporada a Sant Miquel de Cuixà, decidí instal·lar-se a París on vaig tenir la sort de retrobar-lo. L'acompanyava, com sempre, la seva esposa Dolors Macià, filla de la novel·lista catalana Dolors Montserdà, avui bon tros oblidada.

Jo coneixia al senyor Puig des de la meva infància. A través de Sant Pere, les relacions amb el meu pare havien estat sempre freqüents i cordials, degut als càrrecs que el meu progenitor tenia a la Junta M. de Museus i en la del *Centre Excursionista*. Tantmateix, la seva gran humanitat no em seria revelada fins més tard, quan, en plena joventut, el destí em deparà l'honor de tractar-lo. Quan en 1937 Puig va arribar a París, sabia ja que Sant Pere havia estat salvat de la destrucció i de les flames gràcies a la intervenció de Josep Rigol i d'altres terrassencs. Sofria, però, constantment, sabent-lo a mercè dels estralls del temps.

Per poc que un el freqüentés s'adonava tot seguit de com era considerat en els medis intel·lectuals de la capital de França. Per altra banda, a tots els servia d'exemple la inalterable serenitat amb la qual suportava l'exili. El feliç resultat dels treballs efectuats en l'absis de l'església de Santa Maria li proporcionà una gran joia, augmentada encara quan pogué contemplar les fotografies de les pintures primitives posades al descobert. No recordo ja com ni per quin conducte el meu pare les féu arribar a les seves mans. Sobre aquestes descobertes, Puig i Cadafalch pronuncià diverses conferències a la Sorbona, a l'Acadèmia d'Inscripcions i al Cercle Interalliat.

L'ancianitat de Josep Puig i Cadafalch fou molt gloriosa: de retorn a Catalunya, respectat de tothom, recollí i hostatjà en la seva bella casa del carrer de Provença el malmenat Institut d'Estudis Catalans, del qual ell en va ésser sempre una de les ànimes. En els seus salons es reunien les comissions de l'Institut i allí es celebrava amb tota solemnitat la festa anual de repartiment de premis. Els amics de Terrassa sempre hi érem convidats.

L'any 1946, pregat per la Junta Municipal de Museus de la nostra ciutat i per la Comissaria Provincial d'Excavacions Arqueolò-

giques, presidida pel Baró d'Esponellà, va seguir de prop les excavacions practicades a Santa Maria de Sant Pere, sota la direcció de Josep de C. Serra i Ràfols i la sort volgué coronar la seva vida d'arqueòleg amb les importants troballes, restes, al seu juí, del primitiu baptisteri d'Ègara. Aquestes descobertes foren comunicades tot seguit per Puig i Cadafalch a l'Acadèmia d'Inscripcions de París.

Les darreres publicacions de Puig i Cadafalch són els volums de la «Monumenta Cataloniae» —Escultura Romànica— preparats de temps i les «Noves descobertes a la Catedral d'Ègara», volum publicat per l'Institut d'Estudis Catalans, gràcies al patrocini d'un grup de terrassencs i editat per la casa J. Morral de la nostra ciutat.

Terrassa deu molt a Puig i Cadafalch perquè es senti satisfeta per haver donat el seu nom a un carrer. Cal esperar que, un dia no molt llunyà, Terrassa dediqui un monument, per modest que sigui, a la seva memòria, petició que, ja des d'ara, per mitjà d'aquest Butlletí commemoratiu del centenari del nostre eximi arquitecte i arqueòleg, el *Centre Excursionista* fa a la ciutat.

Puig i Cadafalch no fou mai un orador ampul·lós, però disposà sempre de la paraula. Els homes del seu temps, si és que encara en queden, recordaran les seves frases agudes, sagetes tallants quan anaven disparades contra els adversaris de Catalunya o de l'Art Romànic... També fou mestre en l'art difícil de pronunciar un discurs de circumstàncies sense caure en la banalitat ni el tòpic. Si en la vetllada necrològica, celebrada a casa seva, en memòria de Pompeu Fabra, un rogall li entelà la veu en referir-se al seu company d'adolescència, recordem en canvi que en la festa d'homenatge dels seus vuitanta anys, es trobava radiant, disposat, àgil de pensament i de paraula. Somrient, es referí a l'eternitat propera, com saben referir-s'hi els que hi arriben plenes les mans, segurs d'haver aprofitat tots els tresors de la seva intel·ligència. En acabar la seva espiritualíssima peroració expressà un desig vehement: el de poder dedicar-se a l'art romànic en una vida perdurable. Em plauria que tots els terrassencs diguéssim «amén».

Paulina PI DE LA SERRA

DEL NOSTRE FOLKLORE

El Ball dels Pavordes de Sant Joan de les Abadesses

A la memòria d'un il·lustre excursionista:

Joan Danés i Vernedes (1875 - 1938)

Ara fa trenta anys, mentre el nostre cel era enrogit per la lluita armada entre germans, moria, gairebé desapercbut, un noble excursionista, un honestíssim cristià, un home bo i un pur idealista. Quan tenim la ploma a la ma, disposats a glossar i a descriure un altre dels varis temes del nostre folklore, que coneixem per haver-los viscut quan, en lloc d'anar muntanya amunt, amb la motxilla a l'esquena, rondàvem per les nostres contrades, motocambra en ma, recollint cinematogràficament molts dels nostres costums típics i moltes de les nostres festes ancestrals, el record de Joan Danés i Vernedes s'ha fet present en el nostre pensament.

Des de la nostra joventesa el seu nom no ens era desconegut, puix sorgia sovintment en els medis excursionistes de l'època, però no tinguérem la sort de conèixer-lo, de tractar-lo i de visitar-nos mútuament, fins que el nostre objectiu filmic hagué d'encarar-se amb el *Ball dels Pavordes de Sant Joan de les Abadesses*, que per aquells anys s'havia restaurat i dignificat, gràcies a la proposta que un benemèrit dansaire va fer a l'Ajuntament d'aquella vila, el qual nomenà la corresponent comissió, de la que en fou president el senyor Danés i Vernedes i membres ben destacats l'al·ludit capdansaire, senyor Jaume Soler i l'arxiver de l'ex-abadia santjoanina, el reverend Josep Masdéu, que morí violentment en la revolució del trenta-sis.

Anem a descriure, doncs, aquesta dansa senyorial, una de les més belles de Catalunya, abans, però, sentim la necessitat imperiosa de dedicar unes ratlles de recordança i d'homenatge al seu rehabilitador, les quals ratlles esperem que serviran, també, per donar a conèixer al jovent excursionista d'avui, ni que sigui succintament, la figura d'un antic i culte excursionista, ferm enamorat de

[Un aspecte del Ball dels Pavordes, a la plaça de Sant Joan de les Abadesses (1934)

(Clixé: J. Badiella i Gibert)

la seva pàtria, per a la que tot esforç o donació li era petit i per la que va sacrificar tot el millor de la seva vida.

El bressol de Joan Danés i Vernedes va ésser ocasionalment la històrica vila de Ripoll, la del preat monestir de Santa Maria, que fundà el nostre primer comte-sobirà Guifré I i que regí l'insigne benedictí abat Oliba, el fundador de Montserrat i també abat de Cuixà i bisbe de Vic. La seva infància, però, transcorregué a Sant Joan de les Abadesses on el seu pare exercia de mestre i, des de la seva joventut, Danés i Vernedes ja visqué a Barcelona on va ésser un entusiasta animador del Centre Excursionista de Catalunya, dintre el qual, junt amb Vidal i Riba i altres companys, fundà la Secció d'Esports de Muntanya. Per tant, fou dels primers a calçar-se la fusta curvada dels esquís i dels primers a desvetllar en el jovent d'aleshores l'afició a la neu i a la muntanya. Amb els seus amics, va ésser el que inicià l'encesa de fogueres, la nit de sant

Joan, dalt els cims més enlairats del Pireneu: un any al Puigmal, un altre al Canigó, un altre al Cadí, un altre al Carlit, etc. En 1907, ja fou cridat per formar part de la junta del C. E. de C. Quan anava d'excursió escampava pels pobles i llogarrets, talment un apòstol, la llavor de les inquietuds romàntiques d'uns ideals patriòtics, religiosos i artístics, dels que n'estava saturat. I a ell, home d'oficina, aquests ideals el portaren a estudiar i a entendre d'història, de geografia, d'arqueologia, de botànica, de folklore, de muntanyisme i fins d'escalada.

Quan al monestir de Sant Joan de les Abadesses, veí del de la seva vila natal, li arribà l'hora d'ésser restaurat, en 1914, Danés esdevingué el gran impulsor per iniciar aquelles obres, per a realitzar les quals somogué totes les influències i totes les personalitats necessàries: des de l'arxiver del propi monestir, el ja citat mossèn Masdéu, a l'arquebisbe de Tarragona, passant per Puig i Cadafalch, mossèn Josep Gudiol, Bertrand i Serra i el bisbe de Vic, Torres i Bages, tots els quals li donaren llur ajut, especialment l'autoritat màxima, el doctor Antolí López, que aleshores ocupava la nostra seu primada, en elogi del qual cal dir que, essent oriünd d'Astúries, sempre es sentí i actuà com a autèntic metropolità de Catalunya, fins a tant que, al prendre possessió de la seu tarragonina, ja parlà en català.

Fidel al lema fundacional de l'Excursionisme català «Pàtria, Llibertat i Fe», en 1926 Danés i Vernedes prengué part molt destacada en tots els actes del cinquantenari del C. E. C. Els seus peus havien petjat el Solsonès, el Bergadà, les Serres del Verd i la de Busa, el Lord i Queralt i no cal dir com coneixia el Pireneu veí de la seva població natal: Les altes valls del Ter, la Cerdanya, la Garrotxa, el Ripollès, les muntanyes de Núria i les del Canigó. Anà a Les Maleïdes i recorregué, estudiant-les a fons, per a la guia que publicà, les valls del Flamisell i de Noguera del Tort, l'Estangento, el Montseny del Pallars, el Comoloforno i les valls de sant Nicolau i de sant Maurici. Retenia i anotava molts detalls que veia. Conversava amb pastors i rabadans, amb masovers i mossos de pagès i amb la gent rústega del camp i de la muntanya.

De tots aquests indrets, ultra donar-ne interessants conferències, en publicava extenses ressenyes i descripcions en el butlletí del C. E. C., dels quals escrits volem destacar especialment els que publicà en 1923 sobre els desapareguts capdavaners del nostre ex-

cursionisme, biografiant-los, Juli Soler i Santaló i César August Torres i, més endavant, els titulats «Els vinents concursos hivernencs», «Homenatge a les dones excursionistes» i «A propòsit de la Cursa-Copa Sant Llorenç del Munt».

Organitzà i prengué part destacadíssima en els homenatges que els excursionistes de tot Catalunya retérem el 3 de setembre del 1926, a Tossa de Mar, al preclar metge i arqueòleg, Dr. Ignasi Melè i el que, pel 9 de juliol del 1933, oferírem a Ripoll al patrici Tomàs Ragner, creador i director del Museu i Arxiu Folklòric d'aquella vila. La comissió que portà a terme aquest homenatge també va ser presidida per aquest nostre recordat amic.

L'any 1935 encara escrigué i escampà per tot el Ripollès un manifest encaminat a aixecar un monument al poeta Maragall en la Font de Cubilà, de Sant Joan de les Abadesses, amb motiu d'haver-li estat inspirada allà la poesia, de valor universal, «La Vaca cega». L'any següent redactà una nova allocució en el mateix sentit, que corregué per tot Catalunya, divulgada sobretot per la premsa. Els donatius per aquest monument maragallià ja començaven a fluir quan la revolta i la guerra en deturaren l'execució. I en aquells dies tèrbols i angoixosos, exposant la seva vida, a ell cal agrair la salvació del valuós grup de set imatges de talla, del segle XIII, de tamany natural, que representen el Davallament de la Creu, conegudes pel Santíssim Misteri de Sant Joan. Finalment, encara direm que deixà publicades vàries obres de les que esmentem: La guia excursionista, arqueològica i folklòrica de les Valls del Flamisell i del Tort, les monografies, magníficament il·lustrades, del monestir de Sant Joan de les Abadesses, la del de Santa Maria de Ripoll i la del *Ball dels Pavordes* santjoaní. La filmació d'aquesta dansa i la gravació de les seves melodies va fer-nos conèixer el seu historial i la seva execució i desenvolupament, que ara provarem de ressenyar.

És cosa sabuda que l'origen de la dansa es remunta a les més allunyades èpoques. Des de molt antic, l'home emprà el ball com a mitjà per a demostrar les seves alegries i els seus triomfs, així com per animar les manifestacions de caire guerrer o religiós. Les Sagrades Escriptures en donen ja referències concretes en aquest sentit: el poble jueu ballava al voltant d'un vedell d'or i David dansà davant l'Arca de l'Aliança.

Durant els primers temps del cristianisme, aquestes manifestacions restaren abandonades degut a les persecucions. Més tard, en el

segle IV, es tornà a emprar la dansa i aquesta estava del tot unida al culte dels temples, fins que degut als persistents abusos i a la accentuada degeneració del ball, l'Església va mostrar-se molt severa amb aquestes pràctiques, tota vegada que fins al segle XIV es dansà cerimoniosament dins el temple, en record de les danses de David. Des d'aleshores l'Església alentà moltes de les danses de caire típic, a base de ball pla, les quals eren executades a les portes del temple, després que el poble havia acomplert els seus deures espirituals.

Amb referència als ballets profans, anomenats populars, podem dir que llur història o tradició és gairebé la de les danses religioses, tota vegada que provenen d'aquestes i si la dita referència la concretem a les danses i ballets de la nostra terra, amb major certesa poder dir que la majoria d'ells tenen un origen netament religiós. (Ball de sant Isidre, Ball del ciri, La Patum, Ballet de Déu, Ball del bo, bo!, etc. etc.) essent-ne un dels més importants i característics en aquest sentit, el *Ball dels Pavordes de Sant Joan de les Abadesses*.

Abans de la restauració, el ball de Sant Joan de les Abadesses s'anomenava «Ball de captuxes i gambetos» el qual no tenia més valor que el d'una peça arqueològica, tota vegada que havia arribat als nostres dies mutilat de tal manera que amb quatre compassos s'havia vist tot el ball. L'anhel de retornar a aquesta dansa tot l'esplendor i tota la senyoria que en l'antigor havia tingut, va motivar una pila de recerques a l'Arxiu monàstic d'aquella vila, per part del preclar fill d'aquella comarca pirenenca, el susdit senyor Danés i Vernedes, el qual, després de les nombroses recerques esmentades i d'haver consultat testimonis presencials en les persones més velles de la contrada, va arribar a poder rehabilitar gairebé del tot aquest ball que els administradors o pavordes de la confraria del Santíssim Misteri de Sant Joan, una volta havien presidit l'ofici de la festa major, executaven aparellats amb alguna de llurs més pròximes familiars.

Per tal d'honorar dignament el càrrec, els pavordes anaven vestits amb llurs robes millors: Portaven gambeto, barret de copa, armilla de roba virolada, creuada i amb dos rengles de botons, calça curta, mitja negra i sabates amb sivella. Les dames, les pavordesses, també vestien de gran senyora: Gipó i faldilla de seda, mitenes reixades, mitja blanca i, en el moment d'anar a dansar, es posaven, per damunt la mantellina, la caputxa blanca, per respecte al poble i a les pavordesses d'altres confraries que no podien portar sinó caput-

xa. No cal dir, doncs, que amb la restauració de les parts i dels moviments del ball, també va ser rehabilitada del tot aquesta indumentària.

Molt abans de l'hora fixada per executar el ball a la plaça de Sant Joan, els quatre pavordes surten de la Casa de la vila, escortats pels agutzils i precedits per la cobla, la qual executa una marxa o «passant» i es dirigeixen a cercar les pavordesses a llurs domicilis, començant per la que està més lluny. En arribar-hi, el pavorde respectiu puja a la casa i amb la pavordessa surten al balcó, per tal d'escotar la peça de concert que la cobla interpreta en obsequi a la pavordessa. Acabada aquesta serenata, el pavorde i la pavordessa s'uneixen a la comitiva, la qual continua el «passant» vers les cases de les altres balladores, que també són obsequiades amb diferents peces de concert, després del qual van ajuntant-se a la comitiva que, una vegada recollides totes les pavordesses, es dirigeix a la plaça. En arribar-hi, la comitiva entra a la Casa de la vila i els pavordes i les pavordesses són complimentats per les autoritats i, mentre la cobla puja al cadafal, els balladors es col·loquen en el lloc de dansar, alhora que les pavordesses es posen la caputxa.

El *Ball dels Pavordes*, tal com el rehabilità el nostre folklorista, consta de quatre parts, precedides d'un petit preludi cadascuna d'elles. En aquests preludis els pavordes marquen el compàs i les pavordesses els tres temps de què es compona. En la primera part, dita de salutació, els balladors fan una lleugera demostració de la dansa, seguida de les evolucions necessàries a fi que, formant tots un sol rengle, saludin les autoritats i formant després un quadre, amb una parella a cada punt cardinal de la plaça, saludin al poble.

Durant la segona part, d'acord amb els documents trobats, els pavordes ofereixen un ventall a les pavordesses, després d'haver executat diversos rinxols i rístols i d'haver evolucionat en forma de ziga-zaga.

En correspondència als ventalls oferts a les pavordesses, aquestes ofrenen als balladors ramells d'alfàbrega, tota vegada que, en aquesta part del ball, hom simula que les parelles surten al camp i les dones cullen l'esmentada planta.

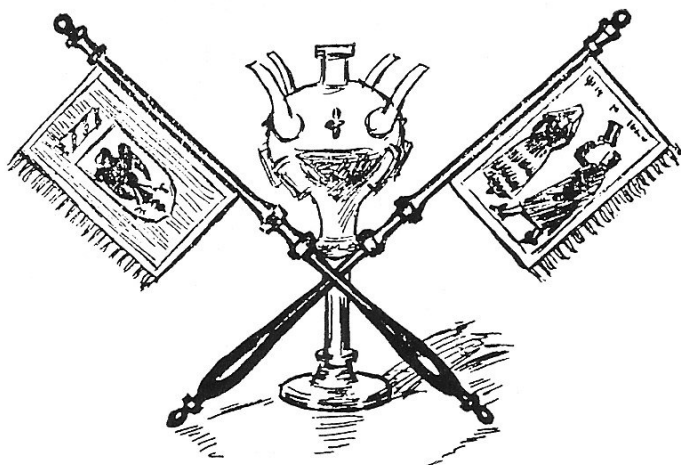
En la darrera part del ball, els pavordes porten les morratxes, amb les quals fan la gala a les pavordesses, ruixant-les amb essències: primer cada pavorde ruixa particularment la seva pavordessa;

després cada pavorde ruixa cadascuna de les altres i, finalment, en acomiadar-se, tot voltant la plaça, ruixen el poble espectador.

La música d'aquestes quatre parts del *Ball dels Pavordes de Sant Joan de les Abadesses* es la mateixa que tradicionalment conservava la vida, però en fer-ne la restauració la va harmonitzar magníficament el mestre Francesc Pujol, sub-director que fou de l'Orfeó Català. Quan al «passant» o marxa de pavordesses, així com les quatre serenates amb què són obsequiades, en anar-les a cercar, van ésser compostes a base d'unes melodies ancestrals d'aquella comarca, pel destacat compositor santjoaní, mestre Ramon Serrat, director que fou de l'Escola municipal de Música de la nostra ciutat.

Heus ací, doncs, com per obra i gràcia del pacient treball d'investigació i de recerca portat a terme per Joan Danés i Vernedes, va ser possible regenerar aquesta dansa cerimoniosa i senyorial que tant enriqueix i honora el folklore de Catalunya i particularment la vila pirenenca de Sant Joan de les Abadesses, la qual, indubtablement, sap correspondre encara avui, com es mereix, a l'obra realitzada per aquest destacat patrici i culte excursionista.

Ag. FABRA i BOFILL

"Nu", obra de Bach-Esteve

Foto: F. Palet

Solitud d'un nu

Vull imaginar per un moment tan sols,
si això és possible i crec que ho és,
què devia sentir el cos de pedra
que devia sentir el cos de pedra
del nu d'En Bach-Esteve de la Plaça Clavé,
la nit d'aquell vint-i-cinc de setembre.

Quan la riera del Palau desfermada
i foraviada del camí fixat
pels homes en les entranyes de l'asfalt,
va saltar alegrament, tràgicament
pels viaranys que a ella li plagueren.

Donzella desvalguda, asseguda enmig
del brollador i a la vora de copudes alzines,
devia arraulir-se encara més i més,
amb les mans protegint-se les sines,
i rebent l'aiguat i el fang en el llom i el flanc.

Lleu batec del seu cor, contingut per la por.
El problema era de confiar en Déu i en els seus alts designis
i l'oració nasqué sense adonar-se'n massa,
com a tots els demés. Senyor, Senyor que poca
cosa sóc! Que solitari em sento!

Igual, igual que a aquell Nin del portal
que també nu, mirem sols un cop l'any
des d'un tros lluny, sense fixant-s'hi gaire.
A casa ja tenim la llar de foc encesa
i el rebost ben curull per celebrar el Nadal.

El diví Infant, ara tot just comença el seu combat terrible.
Quan es fa gran un arbre punxent i cantellut li arrabassa
la testa i la vida també.
Igual, igual com a el cos de pedra
del nu d'En Bach-Esteve de la Plaça Clavé.

Francesc PALET i SETÓ

Els primers mil anys d'una ciutat: Ègara

(De l'any 300 a. de C. al 700 d. de C.,
períodes ibèric, romà i visigòtic)

X

UN ABSURD AFEGIT, COM ENTRADA AL BAPTISTERI

Convé fer una petita referència a l'actual portal d'entrada al Baptisteri de Sant Miquel, lloc de pas ben desgraciat, ja que seria molt a propòsit com accés a una masia catalana, però que resulta totalment impropï com element arquitectònic d'un edifici corresponent al segle VIè.

La presència d'aquesta absurda portalada, obertura totalment intrusa, i que discrepa del caràcter i estil del reste de l'edifici, és un pecat imperdonable, que cal corregir com més aviat millor, obrint de nou l'entrada principal avui cegada, que està situada al cantó de Ponent, i a la vegada, refer els portals corresponents a les façanes Sud i Nord, tal com aquests ingressos al temple havien estat configurats originalment. Això, a més, estalviaria l'ascensió de varis graons i baixar-ne altres tants, cosa que obliga a qui vol penetrar-hi, a realitzar un esforç físic ben absurd per evitable i innecessari.

UNA ACTITUD NEGATIVA TOTALMENT INJUSTIFICADA

La desvaloritzadora actitud cara als nostres més preuats monu-

ments a que ens referíem en el nostre treball anterior, podem igualment constatar-la, si llegim la «Historia de España» que dirigeix l'acadèmic Sr. Ramon Menéndez Pidal (a.c.s.), on en el capítol que tracta de «El Arte hispanovisigodo» del que n'és autor el Sr. Emili Camps Cazorla, es pot comprovar amb no gens de goig, i molt menys si el lector és terrassenc, que el conjunt monumental visigòtic més important que existeix a la península, com és el que formen les nostres tres esglésies de Sant Pere, ha estat completament oblidat, per considerar els redactors de dita importantíssima obra, que no pertanyen a l'època descrita i estudiada.

Amb tota seguretat, aquest lamentable descuit, tingut en el moment de la selecció, cal imputar-lo a la desorientadora influència que el Sr. Camps Cazorla va rebre del seu distingit mestre, l'ltre. Sr. M. Gómez Moreno, qui, com ja hem dit, opina que les nostres esglésies degut a la presència dels seus «antics» contraforts, són del segle IX, per la semblança que ell creu veure-hi amb els edificis asturians de l'època ramirenca.

Vegem què diu en Helmut Schlunck sobre l'Art ramirenc: «El arte asturiano alcanza su mayor florecimiento durante el breve reinado de Ramiro I (842-850). Se han conservado tres monumentos de esos años, únicos en su género, Santa María del Naranco, San Miguel de Lillo y Santa Cristina de Lena. También en el arte visigodo, incluso en las iglesias más suntuosas, el aprovechamiento de piezas antiguas, fustes de columnas, basas o capiteles, había sido lo corriente. Y esto nos explica por qué estos monumentos, ya más cerca del arte románico que del visigodo, producen esta sensación de unidad, que no habíamos encontrado hasta ahora en ninguna construcción desde la época romana».

O sigui, que segons el Sr. Schlunck, negador també del visigotisme dels nostres monuments, l'aprofitament de materials, és molt propi del temps visigot i mai de l'art asturià, ja que les esglésies asturianes són fetes, disposant de tots els mitjans necessaris i, responen, —segons ell mateix diu— a un concepte d'unitat de propòsit, i sobretot, d'elements constructius. Aquestes raons existeixen a favor del nostre cas i abonen totalment la legitimitat visigòtica dels temples egarencs, i no la falsa posició que l'arqueòleg alemany adopta a l'hora de judicar-les.

Les nostres esglésies, no tenen, —si seguim al peu de la lletra les teories de tan il·lustres impugnadors—, el més petit parentesc amb els temples de Sant Miquel de Lillo, el palau del Rei Ramir, més conegut per Santa Maria del Naranco o Santa Cristina de Lena, ja que, els edificis eclesials terrassencs, han estat construïts amb evident aprofitament de materials de procedències molt diverses i disposats amb absoluta heterogeneïtat.

Els temples erigits, durant el domini visigot, que encara queden actualment en peu a la península, podem molt bé contar-los amb els dits d'una sola mà, són: Sant Joan de Baños (Palència), Sant Fructuós de Montelios (Portugal), Basílica de Segóbriga (Cuenca), ja que, contràriament a allò que molts creuen, Sta. Colomba de Bande (Orense), Quintanilla de las Viñas (Burgos), Sant Pere de la Nave (Zamora), Sant Pere de la Mata (Toledo), són temples musulmans dels segles IX i X i no d'època visigoda. Sols existeix avui, un únic conjunt monumental del temps barbre, i són les nostres esglésies de Sant Pere de Terrassa, que, junt amb les del grup del Grado-Aquilèia (Itàlia), i el de Parenzo o Porenc (Iugoslàvia), formen la tríade monumental que de tan reculada època queda en peu en tot el món.

Referint-se a les esglésies visigodes egarenses, el Sr. M. Gómez

Moreno, en el seu llibre «Iglesias Mozárabes», diu: «Todas tres fueron levantadas a un tiempo y a pocos pasos de distancia entre sí, parece además verosímil que no llegaron a terminarse por entonces. Respecto a San Miguel, aunque ofrece traza como de Baptisterio, no estando dedicada al Bautista y faltando rastro de piscina, no obstante lo afirmado en contrario, es mera hipótesis considerarla como baptisterio, y vano el fundar sobre ello toda la cronología del edificio. En realidad, parece sensato y verosímil atribuir lo primitivo de todas las tres iglesias al siglo IX sobre influjos extraños a la tradición española en cuanto ello es presumible, juzgando por lo conocido. LA EXISTENCIA DE ESTRIBOS EN OTRAS PARTES PRIMITIVAS DE SAN MIGUEL, ES ARGUMENTO DE FUERZA PARA NO ATRIBUIRLE MAYOR ANTIGÜEDAD, si bien ninguno de los descriptores del edificio parece haberse percatado de ellos.

LOS ARCOS PERALTADOS Y ABSIDES CON DESARROLLO ULTRASEMICIRCULAR imprimen también carácter, haciendo recordar sobre todo, ciertas iglesias de Asia menor y desde este punto de vista no sería impertinente agruparlas con la de Germiny-des-Prés en Francia, cuyo españolismo viene alegándose con un criterio algo romántico».

ESGLÉSIES DEL SEGLE VIe AMB «ESTRIBOS»

Nosaltres podem a tot això, afegir, que tampoc seria aquest un argument de prou força, ja que les esglésies de Sant Vitale, Sant Apollinar el Nou i Sant Apollinar in Classe de Ravenna (Itàlia), la Catedral de Nôtre-Dame de Vaison-la-romaine, i Sant Just de Valcabrère (Lugdunum Convenarum) a França, malgrat ser tots ells edificis construïts en el segle VIe, disposen d'uns formosos contraforts originals. També el Palau de Teodoric (Ravenna), d'igual temps, mostra uns bells arcs peraltats en el primer pis de la seva bonica façana. Que tot això pugui veure's en les dites construccions, no demostra en cap manera, que les referides esglésies —així com el discutit Baptisteri de Sant Miquel—, siguin còpia, imitació o construïts baix la influència del sistema asturià o carolingi, sinó que en bona lògica va succeir tot el contrari, i ens atrevim a dir ben alt, que l'arquitectura asturiana, sí que és, d'una clara i neta tradició visigoda, o sigui just al revés de tot allò que s'intenta demostrar. Infinitat de detalls, que seria ara molt llarg d'explicar, abonen i confirmen aquesta tesi, criteri que a nosaltres ens sembla d'un sentit comú tan evident, que no entenem puguin sustentar un parer tan diferent i negatiu els nostres doctes contraopinants.

El Sr. Gómez Moreno, també creu que els nostres temples no arribaren mai a acabar-se, però la realitat és, de que no sols ho foren, sinó que varen ésser modificats, ampliat i derruïts varies vegades, al convenir donar una major capacitat a les basíliques, per així exigir-ho el nombre sempre creixent de fidels.

EN JOSEP PUIG I CADAFALECH, DESCOBRIDOR DE LA PISCINA

La piscina per immersió de Sant Miquel, fou descoberta per en Josep Puig i Cadafalch, el dia 8 de juliol de l'any 1906, trobant-la a 0,40 metres de fondària i situada al mig de les columnes que aguanten la cúpula de l'edifici.

Tots sabem que un baptisteri en època romana i visigoda, era el lloc on el Bisbe conferia el sagrament del baptisme i ningú sinó ell, estava facultat per administrar-lo en forma solemne, de conformitat amb el ritual llavors vigent. Sols els casos «in extremis» n'eren l'excepció. El Baptisteri de Sant Miquel, quan encara complia la funció per la qual fou construït, estava sota l'advocació de Sant Joan Baptista. Després de la reconquesta, o sigui a partir de l'any 801, al no restablir-se la Seu d'Ègara, i ja no essent obligatori, que un Prelat fos el batejant, el Baptisteri es transformà en capella cemenitèria o funerària, i a conseqüència d'aquesta nova funció, fou

posat sota el patronatge de Sant Miquel, que és l'Arcàngel que en el judici final cuidarà de judicar les bones i males accions realitzades per les ànimes dels difunts, durant el seu estatge terrenal. El retaule existent en l'església de Santa Maria, atribuït als pintors Cirera i Talarn, ens mostra ben expressivament com serà aquell temut moment del judici final, entre plors, pànic i cruixir de dents.

EQUIVOCADA NEGACIÓ DEL VISIGOTISME DE LES PINTURES MURALS

En el tractat d'Art Català, titulat «Monumenta Cataloniae» d'en Josep Pijoan i Josep Gudiol, diuen aquests autors, quan fan esment a les esglésies i pintures al fresc que aquestes contenen: «Fos o no, la Catedral, l'actual Santa Maria de Terrassa, té poc o res de l'obra visigoda, i el mateix és pot dir, de les altres dues esglésies veïnes: Sant Miquel i Sant Pere; però menys visigodes són encara les pintures al fresc que es conserven en dues de les tres esglésies. Les de Sant Miquel són perfectament carolingies, tant pel tema representat com per l'estil».

No cal dir, que discrepem en absolut dels conceptes emesos per dits senyors, i més endavant intentarem refutar llurs arguments que creiem són ben injustos i desencertats.

Ramir MASDEU I CASTELLET

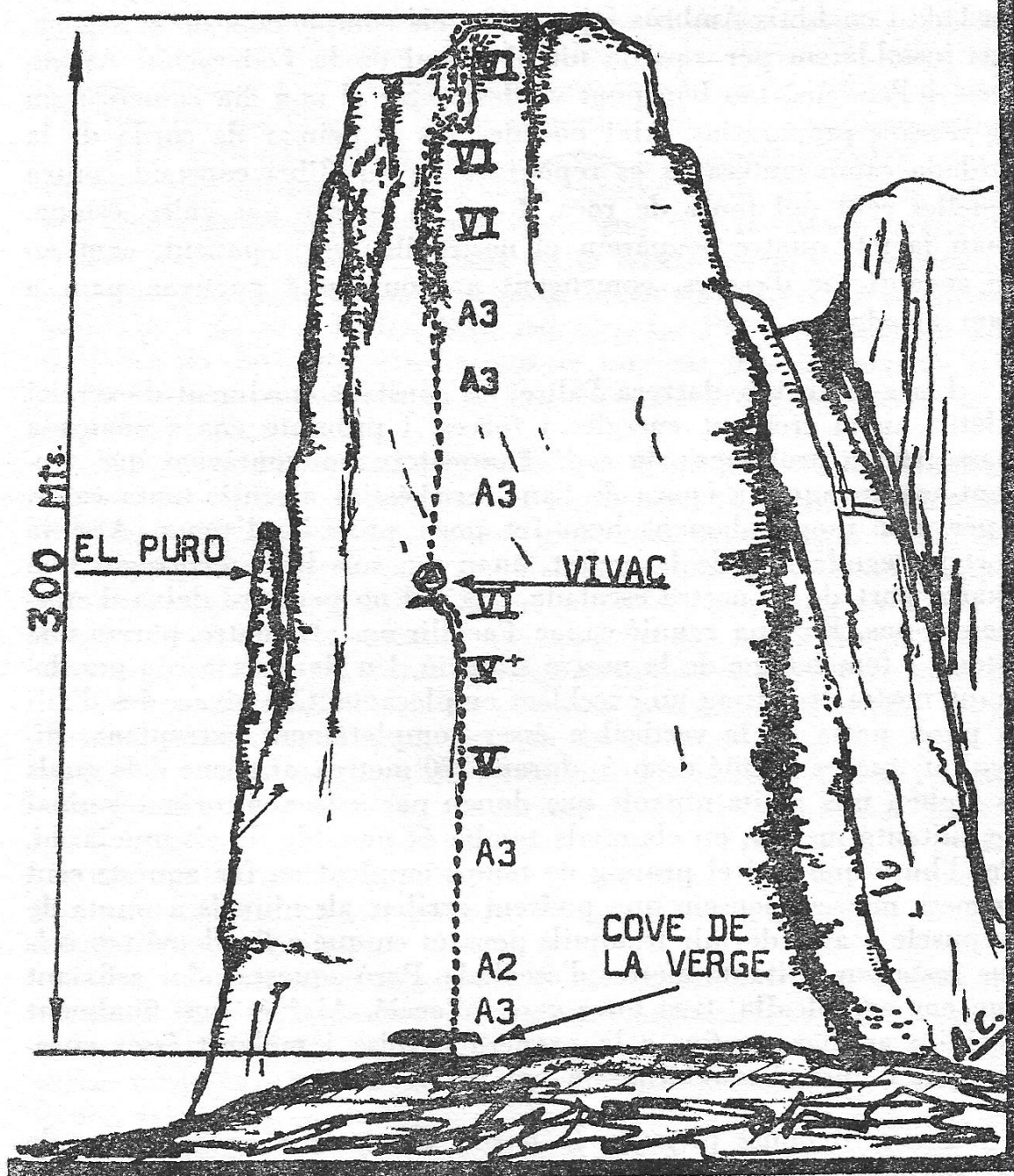
Primera ascensió local per la directíssima S. O. al Mallo Pisón (Riglos)

Situat als llimdars del pantà de «Santa Maria de la Peña» a Huesca, els Mallos de Riglos no són una regió d'escalada d'alta muntanya, però sí una excel·lent i difícil pedra d'escola. Per la seva proximitat a Saragossa i la bona combinació existent, ha fet que els muntanyencs escaladors de la veïna regió aragonesa la visitin tant sovint com per fer-s'ho ben seu. En aquesta limitada però fermíssima raconada s'han desgranat d'una a una hores i dies d'autèntica mitologia, i així un darrera l'altre han caigut els mites de l'impossible. Homes de la talla d'un Panyella o un Mallafré, un Rabada, Navarro i d'altres, ens han obert el camí a itineraris de verígit, fent així extensibles fins a nosaltres les seves hores de conquesta. Varen saber donar en aquestes inhòspites i altives agulles la seva dificultat requerida, deixant en cada ascensió, en cada pas, una mostra inèdita del seu tarannà.

Companys ja nostres, immillorables successors d'aquests grans mestres, ens han donat la pauta final en aquests darrers anys assolint finalment, ara per vies directíssimes, aquestes parets sudcs que cauen plomades des del cim mateix de l'agulla. El Mallo Pisón per la seva vessant S.O. va ésser fins fa solament uns quatre anys la «Paret Prohibida». Degut al seu color rogenç i a l'aspecte que donava de conjunt, semblava talment impossible obrir-se un camí sensat per aquesta muralla. Extraplomada en tota la seva llargada no oferia a la vista cap fisura on poder pitonar ni un sol pitó, afegint-hi ademés l'inconvenient de lo descompost, puix tal és l'efecte que dóna mirada des del poble de Riglos. Més que una ferma i dura paret de conglomerat, com és en la realitat, sembla un espadat de terra rogenca i esmicolodissa.

Ursicino Abajo i en Jesús Ibarzo excel·lents escaladors aragonesos, foren els primers que en sis dies consecutius, sense baixar per res de la paret, obriren aquesta via. En aquests quatre anys que han seguit, solament s'han realitzat cinc ascensions més, amb aquesta sisena ascensió nostra igualment doncs les ascensions realitzades per aragonesos i catalans.

MALLO PISON (cara S.O.) RIGLOS

Eren dues cordades quan per la vigília de la passada festa de la Verge del Pilar, ens dirigíem al caure ja les darreres llums del dia, cap aquest poblet enganxat als peus d'aquestes agulles de foc. Els amics Francesc Troya i Alfred Martínez formaven la primera cordada i en Lluís Ambròs i jo seríem els components de la segona. Ens instal·làrem per aquella nit al refugi de la Federación Aragonesa, i l'endemà tan bon punt va despuntar el nou dia començàrem els nostres preparatius. Així poc després el primer de corda de la cordada capdavantera ja es repenjava en equilibri constant contra aquelles cent mil tones de roca. I no va passar pas gaire estona, quan ja tots quatre ocupàrem el nostre lloc corresponent, com en un gegantí joc d'escacs, començant a moure'ns i guanyar pam a pam alçada.

Llarg de corda darrera l'altre, en constant moviment d'exercici atlètic, anem cremant energies i forces, i prompte ens comença a massegar un problema: la sed. Tantmateix no contàvem que trobant-nos en aquesta època de l'any, arribéssim a sentir tanta calor, i per això inopinadament hem fet poca previsió d'aigua. Ara ja portem beguda més de la meitat, quan tan sols hem recorregut una quarta part de la nostra escalada, i la sed no per això deixa d'atormentar-nos. En una reunió capaç d'acollir-nos als quatre, parem una estona i fem balanç de la nostra situació. Un llarg de corda per damunt nostre trobarem un excel·lent emplaçament de vivac, des d'allí la paret passa de la vertical a ésser completament extraplana, dificultat que es manté després durant 120 metres, al terme dels quals es troben uns petits nínxols que donen pas a la xemeneia terminal de vuitanta metres, en els quals també és possible de vivaquejar-hi. Per l'hora que és i el promig de temps empleat en fer aquests cent primers metres, pensem que podrem arribar als nínxols a punta de crepuscle i així dormir tranquils pensant en que a l'endemà tan sols ens restarien vuitanta metres d'escalada. Però aquesta calor asfixiant que ens embolcalla, treu totes ganes d'acció. Així és que finalment decidim arribar-nos fins a la propera cornisa i malgrat ésser encara molt d'hora, instal·larnos ja per al vivac.

Per avui doncs pleguem la nostra tasca, demà a les quatre de la matinada i aprofitant la frescor de la nit reemprendrem la nostra ascensió. M'estiro mal que puc mig nu de cos i em protegeixo con-

tra el sol amb la meva camisa. Finalment sota aquesta xafogor insuportable acabo per adormir-me. Quan desperto el sol està a punt d'amagar-se i sembla per fi, que tot va tornant lentament a la normalitat puig d'aquella calor diürna hem anat derivant de mica en mica envers una agradable fresca de crepuscle. De tota aquella llum tan cegadora, ja ha començat a esvair-se'n una part i lentament sense adonar-nos-en apenes, ens sentim transportats envers la nit.

He despertat doncs en la dolcesa de la nit. En aquesta hora sublim quan encara un lleuger contorn s'arrapa a les coses, donant-les-hi aquest to espectral. Riglos!! al dessota meu tot tu et mostres confús i esquerp. A dues passes de tu sento més que mai la meva solitud i feblesa. Aquí ja no posseeixo res al món, no som res tret d'un grup de mortals perduts en mig d'aquest paisatge fet de roca i estels. Riglos, al centre de la teva plaça major hi reposa la més desitjable font, que avui pugui envejar assedegat com estic. De tant en tant algú i ve a pouar-hi, car ells no sabran mai res del nostre drama llevat d'aquesta postura acrobàtica en què ens trobem. No subsistirà ens ells, en el seu record, altra cosa que l'absurd de la nostra empresa. Som uns estrangers amenaçats per mil perills, exclosos per una pretensió absurda de les joies del seu imperi. Però jo també habito en el meu imperi i des d'ell en aquest vespre, nu i perdut entre les pedres d'aquest retaule gegantí, he fet justícia a no sé de més gran que vosaltres mateixos, si un poble o una font.

Però no comprenc lo que hem passa. Aquesta set que ja fa hores em massega, em lliga aquesta nit en aquest poble d'homes, quan tantes coses al meu voltant són imantades: Soc desertor del meu imperi d'estrelles i roques, doncs visc en ell com viuen en la mar els cossos dels vaixells morts. Medito sobre la meva situació i em sento presoner d'una font, de béc bastat pel pas de l'aigua, arrovellada i ombrívola, on en aquesta hora darrera, cent granotes omplen l'espai sencer amb el seu raüc.

He viscut moltes hores en la muntanya. He despertat sota el glaç dels estels, i he dormit colgat de neu i arraulit de fred contra l'esquena del meu company. He viscut estones d'autèntica pesadilla i de les que creia ja no sortir-ne. Però res de tot això és comparable a lo d'ara. Assedegats i exhaurits per la fatiga en mig del tribunal que aquesta paret ens compon, heu-nos aquí quatre homes

amuntegats l'un contra l'altre, conscients solament de la única obligació de respirar. Deslligats ja de totes les coses que ens són comuns, lliurem el nostre esperit a dues divinitats elementals: La muntanya i la nit.

I la nit cau damunt nostre embolcallant-nos amb el seu bàlsam reparador. Però tantmateix aquesta nit em descobreixo tot ple de somnis. Vénen a mi com les aigües dolces d'una ribera, sense cap mena de remor, i per moments no sé comprendre la dolcesa que m'inunda. Sols és en principi el sentiment d'una presència molt pròxima i ja llunyana. Després ho endevino, i de mica en mica em deixo abandonar, ulls clucs, als encanteris del somni.

I heus aquí que ja no som aquells quatre homes que moments abans compartíem invisibles riqueses. Per una estranya conjunció de l'atzar més meravellós ens retrobem en una vall del nostre Pirineu, aixoplugats en un vell xalet. Veiem al lluny de nosaltres i a través de la finestra, l'ombra humida i agradable d'uns abets moltsuts, on la molsa hi creixia tendra durant tot l'any. Tot hi entona en aquest decorat de comte de fades, fins els rierols d'aigua que s'escolen sense fi enllà dels boscos. N'hi havia prou amb la seva presència mig endevinada per tal d'omplir en aquesta nit l'espai sencer. Nosaltres ja no érem aquells cossos caiguts damunt aquell roquissam rogenc, ens orientàvem; érem els pobladors d'aquell casal, i jo ja no vivia presoner de la meva feble anatomia, car la decoració del meu somni em trasmetia un missatge ombrívol. En ell descobria l'origen d'aquest gust d'eternitat que creia estar rebent. En ell retrobava un nou sentit al silenci d'aquesta nit, en el mig del qual hi habito, perdut en la meva pàtria de roques i estrelles. En ell cercava en definitiva una causa a la nostra empresa, on ni fins un glop d'aigua ens estava permès.

Però eren aquests cent punts de referència els que em calien per tal d'arribar a descobrir de quines absències estava fet el gust de la nostra ascensió. Feliços països els del Pirineu, on l'estiu compon una llegenda de verdor i càntics d'aigua fresca. Però feliç també tu Riglos, que has sabut col·locar la teva mina d'aigua, al cor del teu altar major, com si d'una relíquia preciosa i única es tractés. En els moments d'aquestes gents que vénen a pouar-hi he descobert des del meu niu, gestos d'eternitat a l'extreu re del ventre de la terra aquesta vida líquida, a través de la qual ells, igual que si es tractés d'un do, reben tots els poders per la seva continuïtat.

Així acaba el meu somni, hem deixat d'ésser vassalls d'una divinitat ombrívola. Però no puc posar-me a plorar per l'única raó de que ja no em trobi entremig de prats i aiguamolls. Ara ja he descobert lo essencial, soc posseïdor de la veritat autèntica, cadascú de nosaltres hem endevinat que podem trobar les joies més confortadores allí on res les prometia. Ja no ens cal l'aigua per tal d'apaivagar les nostres goles resseques, puig l'encant de l'ascensió i les emocions del nou dia que seguí, han esborrat de nosaltres totes les penalitats passades.

Per fi quan després de deu rappels ens situàrem altra volta al peu de la paret, ja no tinguérem cap mena de pressa per anar a cercar l'aigua desitjada. Incomprendiblement sentíem una mena d'anyorança d'allunyar-nos d'ella, de bon grat ens hauríem passat la resta del dia, deslliurats com estàvem ja de tot, resseguint-la mentalment recordant de nou les incidències de cada bauma, de cada fisura, de cada tram de corda, que ara allí molt amunt, confoses entre la gran muralla, es mig insinuaven.

Finalment hem comprès que lo més meravellós de la muntanya, no és pas que un s'hi passegi pels seus cims i les seves carenes, no és pas que us aixoplugueu en els seus refugis, ni que un l'arribi a conèixer pam a pam. Sinó que la muntanya dipositi en nosaltres aquestes provisions de dolcesa. Que formi en el fons del cor, aquesta fosca serralada, d'on brollen, com en un aigua neix, aquestes postures de grandesa, aquests moments d'amor, aquests somnis.

ANGEL CASANOVAS

S.A.M. - E.N.A.M.

Del centenari de Pompeu Fabra (*)**DIADES DE LA FLAMA DE LA LLENGUA CATALANA**

Els dies 12 i 13 del mes d'octubre d'enguany, es celebrà a Prada del Conflent, el bell poble pirinenc de la Catalunya francesa, l'acte d'homenatge que els excursionistes dels països catalans devíem al nostre gran filòleg, Pompeu Fabra, amb motiu d'escaure's aquest any el centenari de la seva naixença.

Amb aquest motiu, una nombrosa representació de la nostra entitat, ens desplaçarem a Prada. El dia clar, de sol fort i calorós, en el Camping municipal de la vila, instal·larem les tendes de campanya, quasi a l'ombra de l'esbelt Canigó que teníem tan a prop nostre. Com que els actes programats no començaven fins a la nit, amb el "Foc de camp", amb els amics Manuel Planchat, Josep M.ª Soler i les respectives famílies, ens quedà temps suficient per arribar-nos, quan ja les ombres de la tarda s'anaven allargant, fins a l'abadia de Sant Martí del Canigó, testimoni de fites preterites, evocadores d'una Catalunya més gran.

A la nit, en el "Foc de camp", amb extraordinària concurrència, s'evocaren diverses facetes de la vida de Pompeu Fabra i de les seves activitats d'excursionista.

Al matí del diumenge, dia 13, després de dipositar un ram de flors davant la casa on el Mestre va passar-hi els darrers anys de la seva vida i de descobrir una placa amb aquesta recordança, en el mateix carrer, acompanyats ja dels diversos representants dels països catalans, autoritats de Prada, Delegat de les Entitats culturals catalanes d'Europa i d'Amèrica, esbarts rossellonesos, etc., anàrem tots junts al cementiri on, davant la tomba provisional i manllevada que guarda les despulles de Pompeu Fabra, en presència de la seva filla Carola, s'encengué l'antorxa de la *Flama de la Llengua catalana*. Tot seguit i dins el mateix recinte del cementiri les personalitats representatives de la cultura catalana glosaren l'obra i l'esperit que animà sempre la vida del Mestre.

(*) *Vegi's el nostre Butlletí-homenatge, núm. 129, març 1968.*

Vista inferior de la Llàntia de la Llengua Catalana

(Foto: Manuel Planchat)

Després de l'acte dels parlaments, assistírem a una missa celebrada que es digué en el milenari monestir de Sant Miquel de Cuixà, un altre indret intensament vinculat a la nostra terra i als nostres homes i que, després de tant temps, ha retornat a nosaltres, a uns monjos nostres, a l'establir-s'hi una branca de la comunitat benedictina del Monestir de Montserrat. Acabada la santa missa, prengué camí, muntanya enllà, el primer grup de rellevament

d'excursionistes que, a peu i durant tota la setmana, portarien la torxa encesa, símbol de la nostra llengua, fins al Monestir de Montserrat, passant per llocs tan plens de significació històrica com són, entre altres, Camprodon, Sant Joan de les Abadesses, Ripoll, La Gleva, Castellterçol, el nostre Sant Llorenç i Manresa.

El nostre CENTRE li fou encarregat d'agafar el rellevament de la *Flama* a La Mola i portar-la fins a Manresa. Diferents equips varen fer aquest recorregut, alguns fins tot complet, d'altres sols una part, fins arribar al capvespre a Manresa on, uns altres excursionistes, tindrien cura de conservar la *Flama* encesa, fins l'endemà que, per altres equips, va ésser pujada a Montserrat, on era esperada per una gran gernació.

Així, aquell diumenge, día 20 d'octubre, arribava la *Flama* a Montserrat on, en nom dels excursionistes catalans, en el moment de l'ofertori de la Missa Conventual concelebrada, el president de la Federació Catalana de Muntanyisme, senyor Martínez i Massó, oferí a la nostra Verge Bruna i en la persona del Pare Abat Just, mitjantçant un adient i emotiu discurs, la *Llàntia de la Llengua Catalana* que, des d'aquell dia penja a l'atri, o claustre exterior del Monestir, enfront de l'estàtua del nostre rei Joan I, l'Amador de la gentilesa, el que establí els Jocs Florals a Catalunya i serveix de testimoni d'uns actes d'homenatge a un home que, com Pompeu Fabra, va portar l'estimació envers el seu poble i la seva llengua fins a les últimes conseqüències.

Aquesta *Llàntia*, que fou encesa després de la missa solemne, amb la *Flama* portada des de Prada, a través de les nostres valls i muntanyes, és de ferro artístic i, ultra portar els quatre pals de la nostra ensenya, amb els colors transparents damunt cristall, ostenta aquestes inscripcions forjades: *Flama de la Llengua Catalana - L'encengué la fe - La portà l'esforç - La manté la voluntat d'un poble*. La part exterior de l'àmfora porta gravada aquesta inscripció: *De Prada per Cuixà i Ripoll a Montserrat - Entitats culturals catalanes d'Europa i Amèrica - Les entitats excursionistes de Catalunya*.

Aquests actes, que havien durat tota la setmana, finalitzaren amb l'actuació de diferents cors i orfeons de Catalunya, entre els quals alguns de la nostra ciutat, que cantaren en l'explanada exterior de l'Abadia, tota plena de gent que, amb la seva presència i aplaudiments, s'adheriren a aquell magne homenatge.

J. SOLER i TRAMUNT

Crònica

— El divendres dia 20 de setembre, va tenir lloc l'inici del curs 68-69 amb unes paraules del President Sr. Joan Altisen, i amb les que donà les gràcies als associats pels èxits aconseguits en la temporada anterior, en especial durant les vacances i en els Alps. A continuació es celebrà el VI Concurs Social de Diapositives de colors sobre temes de Vacances de 1968. D'acord amb les bases del concurs, i a criteri del jurat format per En Jordi Vilaseca i En Ramon Reig, s'otorgà els premis a En Frederic Bellots la medalla de plata, i a En Jaume Fabrès la medalla de bronze. Es presentaren a concurs quinze col·leccions de sis diapositives.

— El dia 4 d'octubre, es projectaren en sessió conjunta, les diapositives i pel·lícules obtingudes pels socis durant les Vacances 68, en especial del Campament social d'alta muntanya als Pics d'Europa.

— Durant els mesos d'octubre i novembre, es celebrà el VII Curset d'Exploració Subterrània, fent d'instructors els socis Joan Batlle, Enric Prat i Joan Estella, i baix l'assessorament de l'Escola Catalana d'Espeleologia, de la qual formen part els esmentats socis. El programa, que constava de 2 lliçons teòriques i quatre sortides pràctiques als avencs Emili Sabaté (Garraf), del Daví (Sant Llorenç), dels Pouetons (Montserrat) i dels Esquirols (Ordal), es desenvolupà amb molta assistència d'alumnes d'ambdós sexes, clausurant-se amb una conferència sobre l'expedició a la Cova Cullalvera a Santander.

— Els dies 12 i 13 d'octubre a Prada del Conflent (França) i el diumenge 20 d'octubre a Montserrat, nombrosos socis del Centre assistiren al Campament Homenatge a Pompeu Fabra i a la encesa de la llàntia de la Flama de la Llengua Catalana. En nota apart es ressenyen ambdós actes.

— L'artista local i consoci Sr. Florenci Soriguera, projectà el dia 18 d'octubre, en la paret blanca del Centre, la seva pel·lícula de 8 mm. en color i sonoritzada «Marroc 68» impressionada a Ceuta,

Tànger, Rabat i Casablanca. El tipisme i costums dels moros van ésser àmpliament comentats en paraula i imatge pel conferenciant.

— A les 7'30 de la tarda del divendres dia 25 d'octubre, i amb la col·laboració d'una agència de viatges, es projectà la pel·lícula "Le Grand Cirque des deux Alpes" en la que es fa la presentació de la nova estació d'esquí "Els dos Alps" de Grenoble.

— El consoci Dr. Josep M.ª Arias, va dissertar el dia 8 de novembre, baix el tema "Les Dolomites que jo estimo". La documentada i entusiasta explicació del conferenciant —gran enamorat de les Dolomites, que moltes vegades ha recorregut, alguna en solitari— ajudat per les belles diapositives projectades, va frapar a la nombrosa concurrència, fent-la sortir de l'acte, estimant també aquestes muntanyes, i amb ganes d'anar-hi.

— De gran classe, va ésser la conferència amb projecció de diapositives, que el nostre consoci Sr. Angel Casanovas, donà el dia 15 de novembre. Bellament explicada, així com amb unes gràfiques diapositives que feien viure les escalades, el conferenciant anà explicant als assistents, les característiques i dificultats de diferents escalades a Amitges, Encantats, Riglos, Naranjo de Bulmes i Alps. Quan la tècnica —aconseguida a base d'unes aptituds i una constància ininterrompuda— va unida a la intel·ligència, es creen escaladors com el Sr. Casanovas, que donen la sensació de fàcils a les coses difícils. Vàrem poder constatar que el Centre té elements de primera categoria en l'ordre de l'escalada actual.

— El divendres dia 6 de desembre, es presentà en el nostre local social, un dels escaladors europeus que està a la vanguardia de les grans expedicions alpinistes mundials: Kurt Diemberger, del Club Alpí Austríac. La sessió constà de dues parts, la primera sobre l'expedició al massís del Karakorum (Cordillera himalayica) que assolí per primera vegada el cim del Broad Peak (8.047 m.) i en la qual morí el famós escalador Hermann Buhl. Les diapositives, molt logrades, van ésser comentades en italià i d'una manera emocionant, pel citat Kurt Diemberger. En la segona part, es projectà el film en color, sonoritzat, que guanyà el premi del XI Festival Internacional de Cinema de Muntanya de Trento, sobre l'escalada a la Gran

Aresta de Peuterey, que és la major de les arestes dels Alps. La travessia integral de tota l'aresta, fins la cima del Mont-Blanc, tardaren cinc dies en superar-la, vivaquejant en les seves nevades parets de roca. Una vetllada de caràcter internacional de gran èxit.

-- El soci Joaquim Montero Claverol, ha tingut la gentilesa de fer donació al Centre d'un quadre de la seva producció artística.

Excursions realitzades

(Solament es relacionen les que se'n dóna part a la Vocalia)

Dies 26 i 27 d'octubre. - Celebració del XIX Campament de Tardor a les Pinasses dels Obits.

Dia 27 d'octubre. - Recorregut en autocar per Terrassa, Caldes de Montbui, Sant Feliu de Codines, Breda, Sant Celoni, comentant durant el viatge les característiques geològiques de les zones visitades el Professor Dr. J. F. Villalta Comella.

Dissabte dia 9 de novembre. - Tradicional excursió nocturna a Montserrat.

Dia 10 de novembre. - Assistència a la Missa a la memòria de tots els excursionistes morts durant l'any, que es celebrà en el Santuari de Nostra Senyora de Cabrera (Collsacabra).

Dies 23 i 24 de novembre. - Excursió motoritzada a la Serra del Bou Mort. Ascensió al Cap del Bou Mort (2.076 m.) per Boixols, Forat dels Prats, Pla de la Llet a la Creveta. Per Antònia Carbonell, Anna Campderrós, Manuel Campos, Juli, Joan Estella, Juan Camí i Josep, Joan i Francesc Boada.

Nit del 30 novembre al 1er. desembre. - Vivac al cim de la Cova del Drac de Sant Llorenç.

ESCALADA*Montserrat*

Paret de Sant Geroni via Anglada Cerdà el dia 2 de juny per Troya i Maño.

La Mòmia. Via Normal el dia 16 de juny per Troya i Maño.

Cavall Bernat. Via Puigmal el dia 23 de juny per Troya i Maño.

Puntal de l'Aubarda el dia 15 de setembre per Troya i Maño.

Atalaies, via Gam (1.ª local) el dia 29 de setembre per Troya i Maño.

Magdalena Inferior, Aresta Cerdà, per Manoli, Dolors Colomer, F. Bellots, Troya i Maño el dia 20 d'octubre.

Gorro Frigi, via Mompert, per Manoli, Tudo i Maño el dia 17 de novembre.

Miranda de les Buigas (1.ª local) el dia 10 de novembre.

Cavall Bernat, per A. Casanovas, Manoli i Maño el dia 1 de desembre.

Sant Llorenç

Cova del Drac. Vía Maños el dia 7 de juliol per Toya i Maño.

Pedraforca

Via Homedes el dia 22 de setembre per Munill i A. Domínguez.

Varis

Mallo Pisón, via Ursi Iburzo, el dies 12 i 13 d'octubre per Troya i Maño.

DECORACIÓ

ELLSA, S. A.

Carretera Martorell, 58

Telèfon 2981488

**CARLES
ALTIMIRA**

Treballs de Fusteria industrial i per a la Construcció.
Especialitzat en la construcció d'esquís d'encàrrec.
Reparacions i lloguer d'esquís.

Carretera de Montcada, 59 - Telèfon 297 50 76 - T E R R A S S A

deportes **aneto**

Major, 36 - Telèfon 297 30 47

es complau en oferir a la seva distingida clientela les seves
seccions d'esports:

**FUTBOL - PATINATGE - PING-PONG - HOCKEY - TENIS
BASQUETBOL - ALPINISME - ESQUI - BOXA - FRONTÓ
ARMERIA, etc., etc.**

*En el nostre comerç trobarà un extens assortiment de material
nacional i estranger a preus popularíssims amb garantia de
qualitat*

Deportes Alpinos

li ofereixen
el millor assortiment en

TOTA MENA D'ARTICLES
PER ESPORT.

RUTLLA, 31 - TERRASSA - Telèf. 297 40 69

Arimón, 25

SABADELL

F O T O S

francino

Plaça Espanya, 13

Telèfon 297 28 33

T E R R A S S A